

NƏRİMİNƏ RZAYEVA*

HEYKƏLTƏRƏŞ ELMİRA HÜSEYNOVANIN
YARADICILIĞININ BƏDİİ CƏHƏTLƏRİ

Məqalədə əməkdar rəssam heykəltərəş Elmira Hüseynovanın müxtəlif illərdə yaratdığı heykəltərəşlik əsərlərinin bədii xüsusiyyətləri haqqında məlumat öz əksini tapmışdır. Əməkdar rəssam Elmira Hüseynovanın yaradıcılığı 1950-ci illərdən başlayaraq öz inkişaf istiqamətini müəyyən etmişdir. Əsərləri özünəməxsus dəst-xətti ilə seçilən heykəltərəş görkəmli şəxsiyyətlərin xatirəsinə monumental, memorial abidələrin müəllifidir. Eləcə də, fəlsəfi düşüncənin ifadəsinə yönəli dəzgah heykəllərinin yaradılmasında izah etdiyi ailə dəyərlərinin bədii həlli yüksək diqqətə layiqdir.

Açar sözlər: Heykəl, kompozisiya, monument, obraz, portret, plastika

Giriş. XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycan heykəltərəşlik məktəbi yaranaraq inkişaf etməyə başlayır. Təbii ki, respublikamızda professional heykəltərəşliyin yaranmasında, eləcə də formalaşmasında rus heykəltərəşlik məktəbinin əhəmiyyətli dərcədə rolu olmuşdur. 1950-1960-cı illərdə keçmiş sovetlər məkanında ali rəssamlıq məktəblərini bitirərək dünya və sovet heykəltərəşlik sənətinin ənənələrini, yüksək sənətkarlıq vərdislərinə yiyələnmiş azərbaycanlı istedadlı gənc sənətkarlar yetişməyə başlayır. Onlar yaratdıqları əsərlərini dövrün mühüm ideya bədii tələblərinə uyğun formada həyata keçirirdilər.

Mövzu və janr müxtəlifliyi, plastik formanın incəliklərinə nail olmaq cəhdləri qeyd edilən yeni heykəltərəş nəslini özlərindən əvvəlki sənətkarlardan əsaslı şəkildə fərqləndirirdi. Yeni ənənələr, milliliklə yanaşı müasirliyin tərənnümü klassik sənətdən bu yaradıcılıq istiqamətini fərqləndirməyə başladı. Belə sənətkarlardan H.Abdulayeva, Ö.Eldarov, İ.Zeynalov, F.Nəcəfov, M.Mirqasimov, T.Məmmədov, E.Hüseynova və digərlərinin adlarını qeyd etmək olar. Elmira Hüseynovanın yaradıcılığında monument və xatirə. Əməkdar rəssam Elmira Hüseynova Azərbaycan təsviri sənətinin heykəltərəşlik janrında yüksək sənətkarlıq nümunələri ilə böyük xidmətləri olmuş görkəmli rəssamlardan biridir. Onun yaradıcılığı monumental və xatirə sahələrini əhatə edir.

Azərbaycan heykəltərəşlik məktəbinə 1950-ci ildə gələn heykəltərəşlər qadınlardan biri olan Elmira Hüseynova 1954-cü ildə Əzim Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Məktəbini, daha sonra isə 1960-cı ildə Sankt-Peterburq İ.Y. Repin adına Heykəltərəşlik və Memarlıq İnstitutunu bitirmişdir. Respublikamızın əməkdar rəssamı, istedadlı heykəltərəş Elmira Hüseynovanın yaradıcılığı sənətsünaslarla yanaşı həm də sənətsəvərlər tərəfindən də yüksək qarşılanmışdır.

Heykəltərəşin 30 illik yaradıcılıq yolu zəngin axtarışlarla keçmişdir. Onun tələblik illərindən sonra işlədiyi bir-iki əsərləri çıxmaq şərti ilə qalan əsərlərinin heç biri nə kompozisiyası, nə plastik həlli, nə də forması, biçimi bir-birini təkrar etmir, yaradıcılığında üslub polifoniyaçılığına meyl də duyulmur.

Əməkdar rəssam Elmira Hüseynovanın yaradıcılığı 1950-ci illərdən başlayaraq öz inkişaf istiqamətini müəyyən etmişdir. Əsərləri özünəməxsus dəst-xətti ilə seçilən heykəltərəş görkəmli şəxsiyyətlərin xatirəsinə monumental, memorial abidələrin müəllifidir. Eləcə də, fəlsəfi düşüncənin ifadəsinə yönəli dəzgah heykəllərinin yaradılmasında izah etdiyi ailə dəyərlərinin bədii həlli yüksək diqqətə layiqdir.

Fərdi dəst-xətinə, maneraya malik romantik ruhlu, ehtirash və cəsarətli plastik formalarla

meyl göstərən Elmira Hüseynovanın yaradıcılığında yer alan dəzgah, monumental və memorial heykəltərəşlik əsərlərində milli və beynəlmiləl plastik sənətinin ənənələri aşkar şəkildə təzahür edir.

Sənətkar üçün qısa ömür sürmüş (64 il) heykəltərəşin müxtəlif illərdə yaratdığı nümunələr ideya-sənətkarlıq cəhətdən mükəmməlliyi ilə seçilir. Əksər əsərlərini tunc, daş, mərmər, ağac, keramika, gips və epoksid qatrandan hazırlayan heykəltərəş Elmira Hüseynovanın yaradıcılığının ilkin dövründə işlədiyi bir neçə işini çıxmaq şərti ilə, qalan əsərlərinin heç birinin nə kompozisiyası, nə plastik həlli, nə də forması, biçimi bir-birini təkrar etmir. Yaradıcılığında üslub polifoniyaçılığına meyl də duyulmur. Əsərdən-əsərə onun dəst-xətinin təkmilləşdiyinin, kompozisiyaların obrazları fərdiləşdirən müəllif duyğu və düşüncələrini tamamlayan detallarla zənginləşdiyini görürsən.

Elmira Hüseynovanın dəzgah əsərləri. Elmira Hüseynovanın müxtəlif dəzgah əsərləri sırasında tematik, təkfiqurlu, çoxfiqurlu kompozisiyalarda insan talelərinin və həyəcanlarının plastik təzahürləri öz əksini tapır, təfəkkürü qayğılandıran müasir insanın şəraf, vicdan probleminin mürəkkəbliyi ifadə olunur.

Elmira Hüseynova portret yaradıcılığında eksperimentallığın uğurlu nümunələrinin yaradılmasına nail olmuşdur. Onun əsərlərində portretlik heykəltərəşin yaradıcılıq metoduna xas xüsusiyyətdir. Heykəltərəşin bu səpkində olan əsərlərində qəhrəmanların psixoloji əhval-ruhiyyəsinə fərdi xarakteristikasına görə bir-birindən seçilir. Lakin bununla yanaşı, həmin portretlərin məzmunu və ədəbiyyatçı ideyalarının tərənnümü ilə əlaqədardır. E.Hüseynovanın “Rəsul Rzamin portreti”, “Səttarın portreti”, “Toğrulun portreti”, “Əsmərin portreti” və portret əsərləri ilham və ehtirashla asılmışdır. Bu və digər portretlərin zahiri cizgilərinin dəqiqliyi, plastik həcmərin aydınlığı ilə fərqlənir. Müəllif hər bir surətin qayasından doğan ən sciyyəvi hərəkət tapır, insanın zəngin məənəviyyatını ifadə etməyə nail olur.

Elmira Hüseynovanın davamlı axtarışları ilə işlərdə kompozisiyanın statikliyini, durğunluğunu aradan qaldırmağa çalışır, dolğun psixoloji obraz yaradırdı. Bu nümunələrdə plastikanın konstruktiv əsasını təşkil edən forma-biçim aydınlığını və təbiiyyəti dərk etmə təməyülləri çox qabarıq, duyulan idi.

Heykəltərəşliyin təsvir obyektinə əsasən insan olduğuna görə incəsənətin bu növündə portret janrına daha çox müraciət edilir. İstedadlı heykəltərəşin yaradıcılıq irsi portret janrının inkişafında əhəmiyyətli yer tuturdu. Heykəltərəş bu janrda onu düşündürən yaradıcılıq problemlərini ustalıqla həll etməyə nail olur. Onun yaratdığı portretlər gərgin bədii axtarışların nəticəsi idi. Yaratdığı portret əsərləri, bənzərsiz xarakterlər, insan məənəviyyatının ən müxtəlif təfərrüatlarını ustalıqla əks etdirir. Heykəltərəş öz xalqının qəhrəmanlıq keçmişini fəlsəfi ictimailəşdirmə və monumental formalarla ifadə edir. Bu xüsusiyyət özünü onun portret əsərlərində daha qabarıq göstərir.

Bəzən konkret şəxslərin portretlərini yaradarkən, geniş ümumiləşdirmə, müəyyən nisbətlərin tapılması, proporsional cizgilər, lakonik ifadə vasitələri ilə Elmira Hüseynova bənzərsiz insan obrazlarının daxil ələminin, onun mühitini, insanın cəmiyyətdə tutduğu yüksək mövqeyi göstərə bilir. Onun üçün ifadəli, daxilən zəngin və yaddaqalan insan obrazları daha maraqlı görünür.

Elmira Hüseynovanın portretləri. Elmira Hüseynovanın portretləri dərin zəkali, düşüncəli surətlərdir. Onun portret əsərlərini adi vəziyyətdə, pafossuz həkk edir, insanın psixoloji hissələri, düşüncələri onu daha çox maraqlandırır. Sənətkarın yaradıcı təxəyyülünü, qəlb cırıntılarını, hissələrini sairənə vüsələ ümumiləşdirən “Azərbaycanlı qadın” (ağac, 1957), “Polşalı tələbə qız” (tunc, 1962), “Kişi portreti” (gil, 1965) kompozisiyaları ən maraqlı və kamil əsərlərdəndir. Ana məhəbbətinin ülvyyətinə əks etdirən “Əsmərin portreti” (gil, 1963, gil, 1973) kimi maraqlı

əsərlər yaratmış, motivin mahiyyəti ilə əlaqədar olaraq lirik və romantik təsvir vasitələrinə müraciət etmişdir.

Heykəltəraş həll etdiyi ideya estetik problemlərin genişliyi təkcə milli ənənələri deyil, həmçinin müasir dünya mədəniyyətinin tanınmış ustalarının yaradıcılıq nailiyyətlərinin də öyrənməyi tələb edir. Elmira Hüseynova yaradıcılığında orijinal axtarışlar və yeniliklər təşəbbüsünün üslub cəhətdən zənginləşdirdiyini parlaq şəkildə əks etdirir.

Elmira Hüseynovanın yaradıcılığına müasir mövzuların mahiyyətinə vəzərədar müasir plastik formalar, təsvir vasitələri axtarmaq meylə xasdır. Onun heykəltəraşlıq əsərlərində bədii irəklə formasının fəlsəfi ifadə tərzinə və incəsənətə reallaşdırılması prinsipinin fərdi yaradıcılıq xüsusiyyətləri ilə həyata keçdiyini iddia etməyə əsas verir. Stilizə edilmiş konturların ifadəli axıcılığını, həcmərin təmizliyi, materialların fakturalığını istifadə edən sənətkar, ümumiləşdirilmiş-simvolik obrazlar yaradaraq vaxt keçdikcə formaların lakonizmini və həndəsi mücərrədliyini güvvələndirir.

Elmira Hüseynovanın dözğah heykəltəraşlığı ardıcıl olaraq mövzu, süjet, kompozisiya üsulları, obrazlı ifadə rəngkarlığı ilə seçilir. O, formalı gərgin ekspressiyalı səpəddə duya bilən, insanın psixoloji duyğularını açmağa çalışır.

Sadə əmək adamlarına müraciət etmiş heykəltəraşın "Kolxozçu qız" (1957), "Fəhlə" (1958), "Taxıçlı", "Neftçilər", "Sevgi obrazı", "Ailo" (1960), "Hər şey cəbhə üçün" kompozisiyaları sənətkarın dərin müşahidəçilik qabiliyyətinin, predmetə professional yanaşmasının təzahürüdür. Heykəllərində bədii təxəyyüldən doğan sərbəst və cəsarətli formalara müraciət edən E.Hüseynova kompozisiyalarını orijinal tərzdə qurmağa can atır. Heykəltəraş tanınmış mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin obrazlarını da yaratmışdır. Onun "Rejissor Tofiq Kazımovun xatirəsinə", "Akademik M.Cəfərovun portreti" və s. heykəllərdə bədii ənənəyə yaradıcılıqla yanaşma prinsipinə üstünlük verməsi, onun çoxsaylı əsərlərində hadisənin və obrazların bədii-tarixi assosiasiya-anım yaratma gücünü nümayiş etdirməklə, plastik tutumun orijinallığına nail olmağa imkan vermiş, müəllifin dəst-xətt özünəməxsusluğunu şərtləndirməklə qarşıya qoyulan problemin həllinə nail olduğunu sərgiləmişdir.

Elmira Hüseynovanın memorial xatirə abidələri ilə tanışlıq onun yaradıcılığının bəzi ümumi cəhətlərini və müəyyən iş üsullarını aydınlaşdırmağa imkan verir. Heykəltəraşın memorial abidə yaradıcılığının əsas cəhəti fiqurlara möhkəmlik və monolitlik verən formanın səylə, dəqiqliklə işlənməsidir. Sənətkarın Fəxr Xiyabanda ucalan qəbirüstü abidələr, o cümlədən Mehdi Hüseynin (1966), Cəfər Cabbarlının (1968), Rəsul Zəranın (1970) qəbirüstü abidələri Azərbaycan heykəltəraşlıq və memarlıq sənətinin gözəl nümunəsi olaraq onun ayrılmaz hissəsinə çevrilmişlər. Görkəmli heykəltəraş tərəfindən yaradılan bu sənət əsərləri yüksək estetik dəyərə malikdir. Bu abidələrin dəsti-xətti, plastik forma zənginliyi, koloriti, bədii tərtibatı biri-birindən fərqlənərək müəllifin zəngin mədəni dünyasından xəbər verir. Abidələrin estetik təsir gücü insanı bunlara artıq bir qəbirüstü kimi deyil, bir sənət əsəri kimi baxmağa sövq edir. Sənətkarın yaradıcılığına məxsus memorial abidələrində əsas xüsusiyyətlərdən biri də onlardakı psixologizmə və müasirliyimiz tariximizlə əlaqələndirilməsidir.

Heykəltəraş Elmira Hüseynovanın özünəməxsusluğu digər əsərlərində olduğu kimi, Mehdi Hüseynin xatirəsinə həsr edilmiş memorial heykəldə də təzahür edir. Milli ənənəyə hədsiz dərəcədə sədaqət qalan sənətkarın yaradıcılığında "milliliyin məhdudluğu" haqda fikir söyləmək ciddi səhv olar. Ümumi fikir məcrasında bu ünsür olduqca vacib məqam kimi dərk edilir. Kompozisiyalar bu və ya digər bu kimi ümumiləşdirici surəti, nişanəsi kimi çıxış edirlər. Bu plastik düsturların bədii cəhətləri müəllifin əsərlərinə aydınlıq gətirir.

Monumental heykəltəraşlıq xəzinəmizin qızıl fonduna daxil olmuş bütün nümunələr və memarlıq kompleksləri öz plastik forma rəngarəngliyi, koloriti və estetik təsir gücü ilə səciyə

yələndir. Həmin əsərlər insanların tarixi-mənəvi dəyərlərə hörmət və məhəbbət ruhunda təbiiyə olunmasında, onlarda vətənpərvərlik hisslərinin gücləndirilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu sırada E.Hüseynovanın bu səpkili əsərlərini də qeyd etmək lazımdır. Ustad sənətkarın monumental heykəlləri arasında Sumqayıtda ucaldılan Azərbaycan ədəbi Cəfər Cabbarlının abidəsi (1966) və görkəmli maarifçi, təbiətşünas alim Həsən bəy Zardəbinin abidəsi (1983) bitkin kompozisiya obrazlarıdır. Tunc qranitdən hazırlanmış Azərbaycanın ilk dövrü çap nümunəsi olan "Əkinçi" qəzetinin oxuyan zaman təsvir olunmuş Zardəbinin heykəldə obrazın xarakter keyfiyyətləri ustalıqla açılmışdır. Abidə plastik yapmanın təzəliyi baxımından maraqlı kəsb edir.

Nəticə. Elmira Hüseynovanın yaratdığı monumental əsərlər insanların tarixi-mənəvi dəyərlərə hörmət və məhəbbət ruhunda təbiiyə olunmasında, onlarda vətənpərvərlik hisslərinin gücləndirilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Heykəltəraş monumental heykəllərin ideya və məna-məzmun daşıyıcılığına, eləcə də forma-biçim tutumuna görə təbiiyyəti plastikamın orijinallığına nail olmağa imkan yaratmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Qasıмова E. Daş. Çökük və qadın əlləri: (Heykəltəraş E.Hüseynova haqqında) // "Azərbaycan qadını" jur., 1979, №8, s.21.
2. Nəcəfov M. Rəssam və zaman – Bakı: Gənclik, 1977, 174 s.
3. Novruzova C. İnsan sorğusunda. (Heykəltəraş E.Hüseynova haqqında) // "Qobustan" incəsənət toplusu, 1970, №2, s. 59-61.
4. Əlioğlu C. Heykəltəraş E.Hüseynova haqqında // "Qobustan" incəsənət toplusu, 1970, №2, s. 67-68.

**Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının dissertantı
e-mail: art_critic_90@mail.ru*

Narmina Rzayeva

ART FEATURES OF WORKS OF THE SCULPTOR ELMIRA HUSEYNOVA

In article art features of the sculptural works of the artist Elmira Huseynova created in different years were analysed. Works of the honored artist Elmira Huseynova since 1950th years found the creative direction. The sculptor whose works differ in a peculiar style is the author of the monumental, memorial monuments devoted to memory of outstanding persons. Just as the art solution of the family values described during creation of figurines of the sculptures focused on expression of philosophical thought draw attention.

Keywords: sculpture, composition, monument, image, portrait, plasticity.

Нармина Рзаева

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСТВА СКУЛЬПТОРА ЭЛЬМИРЫ ГУСЕЙНОВОЙ

В статье были проанализированы художественные особенности скульптурных работ художника Эльмиры Гусейновой, созданных в разные годы. Творчество заслужен-

ного художника Эльмиры Гусейновой начиная с 1950-х годов нашло свое творческое направление. Скульптор, произведения которой отличаются своеобразным стилем, является автором монументальных, мемориальных памятников, посвященных памяти выдающихся личностей. Так же как художественное решение семейных ценностей, описанных при создании статуэток скульптур, ориентированных на выражение философской мысли, привлекают внимание.

Ключевые слова: скульптура, композиция, памятник, образ, портрет, пластика.

(AMEA-nın müxbir üzvü Cəfər Qiyasi tərəfindən təqdim olunmuşdur)

Daxilolma: İlkin variant 05.04.2019

Son variant 24.06.2019